

päähän koettu hyvinvointi. Väliin sijoittuvat muiden muassa statuksiin liittyvät neuvottelut, institutionaaliset tunnustussuhteet, kollektiiviset merkityssuhteet, sukupuolijärjestys ja poliittiset kamppailut.

2.2 Osallisuuden kokemuksia mittaava indikaattori ja sen validointi

Yksi kyselytutkimuksen tavoitteista on tarkastella erityisesti heikoimmassa asemassa olevien terveyttä ja hyvinvointia suhteessa väestötutkimusten tuottamaan tietoon. Toisena tavoitteena on validoida ja koetella osallisuutta koskevan patterin reliabiliteettiä. Tavoitteena on saada kehitettyä osallisuuden kokemuksia mittaava indikaattori, jota voidaan tulevaisuudessa hyödyntää väestötutkimuksissa. Osallisuuden kokemuksia olisi mahdollista kontrastoida esimerkiksi eriarvoisuutta ja huono-osaisuutta koskeviin kysymyksiin ja löytää hyvinvoinnin taustalla vaikuttavia mekanismeja.

Osallisuusindikaattorin lähtökohtana on, että subjektiivista osallisuutta mitataan kymmenestä väitteestä koostuvalla kysymyspatterilla. Sokra-hankkeen tutkijat laativat kysymykset syksyn 2015 ja talven 2016 aikana. Ensimmäistä versiota väitepatterista testattiin ryhmähaastatteluisissa ja avoimessa verkkoversiossa (www.osallisuustesti.fi) vuonna 2016. Niiden perusteella väitteitä tarkennettiin niin, että Sokran kyselytutkimukseen mukaan otettu versio oli valmis keväällä 2017.

Jotta vastaaminen olisi mahdollisimman miellyttävää, kaikki kysymyspatterin kymmenen väittämää ovat myönteisiä. Jokainen väittämä arvioidaan viisiportaisella Likert-asteikolla ("täysin eri mieltä" – "täysin samaa mieltä", ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Osallisuusindikaattorin väittämät. Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät paikkansa?

	täysin eri mieltä	eri mieltä	ei samaa mieltä eikä eri mieltä	samaa mieltä	täysin sa- maa mieltä
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	☐	☐	☐	☐	☐
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	☐	☐	☐	☐	☐
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	☐	☐	☐	☐	☐
Olen tarpeellinen muille ihmisille	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	☐	☐	☐	☐	☐
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	☐	☐	☐	☐	☐
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	☐	☐	☐	☐	☐
Koen, että minuun luotetaan	☐	☐	☐	☐	☐
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	☐	☐	☐	☐	☐

Osallisuuden kokemuksia mittaava kysymyspatteri muodosti kyselytutkimuksen ytimen. Se sijoitettiin kyselylomakkeen ensimmäiselle sivulle, seitsemänneksi kysymykseksi heti taustakysymysten jälkeen. Kyselytutkimuksen pilotissa sekä varsinaisessa aineistonkeruussa kysymyspatteri sai myönteistä palautetta ja väittämiin vastaaminen koettiin helpoksi. Vastausaktiivisuus oli korkea, 93 prosenttia kaikista kyselyyn vastaajista vastasi kaikkiin kymmeneen osaväitteeseen. 97,4 prosenttia vastaajista vastasi niin, että enintään yksi arvo puuttui.

Jotta kymmenestä väittämästä koostuvasta kysymyspatterista saataisiin osallisuuden kokemuksia mittaava indikaattori, on tehtävä erilaisia analyyseja reliabiliteetin ja validiteetin tarkastamiseksi. Tavoitteena on saada kysymyspatterin väittämistä kokonaisindeksi, joka voidaan muuntaa mitta-asteikoksi, jolla mitataan ihmisten osallisuuden kokemuksia. Indikaattorityön tuloksia ei esitellä tässä työpaperissa, vaan niitä julkaistaan erillisissä tieteellisissä artikkeleissa.

Sen sijaan esittelemme tässä lyhyesti suunnitteilla olevan kaksivaiheisen validointiprosessin. Ensimmäisessä vaiheessa fokus on indikaattorin sisäisessä konsistenssissa ja toisessa sen rakennevaliditeetissa.

Sisäistä konsistenssia tarkasteltaessa tutkitaan, miten osallisuusindikaattorin yksittäiset kysymykset liittyvät toisiinsa ja kuinka hyvin ne kuvaavat osallisuuden erilaisia tekijöitä. Sisäisen konsistenssin analysoimiseksi käytämme esimerkiksi Chronbachin alfaa ja faktorianalyysia. Näin saadaan tietoa, mitä väittämiä voidaan käyttää kokonaisindeksin rakentamiseen, ja mihin mahdollisiin osallisuuden faktoreihin ne liittyvät (ks. alla).

Lisäksi tarkastelemme osallisuusindikaattorin yksittäisten kysymyksien yhteyksiä erilaisiin väestötutkimuksissa käytettyihin hyvinvointimittareihin ja niiden yksittäisiin kysymyksiin (esimerkiksi yhteydet osallisuusindikaattorin merkityksellisyden kokemuksen kysymyksen ja psyykkisen kuormittuneisuuden mittarin ja sen yksittäisten kysymysten välillä). Tällä tavalla saadaan tietoa, mihin muihin ilmiöihin osallisuusindikaattorin väittämät (ja mahdollisesti faktorit) ovat yhteydessä. Tästä saadaan myös suunta-antavaa tietoa mitta-asteikon rakentamisesta. Nämä analyysit suoritamme syksyllä 2018.

Toisessa vaiheessa käytämme väittämiä, jotka kuuluvat analyysien sisäisen rakenteen mukaan yhtenäiseen indikaattoriin, ja rakennamme yhtenäisen ihmisten osallisuuskokemuksia kuvaavan indikaattorin. Tarkastelemme tämän kokonaisindikaattorin operaationalisointia ja validoimme sen. Rakennevaliditeetin (*construct validity*) varmistamiseksi tarkastelemme konvergenttia ja diskriminanttia validiteettia (*convergent & discriminant validity*). Se tarkoittaa, että osallisuusindikaattorilla tulisi olla positiivinen yhteys niihin indikaattoreihin, jotka mittaavat osallisuuden myönteisiä ulottuvuuksia, esimerkiksi yhteisöllisyyttä (konvergentti validiteetti). Toisaalta osallisuuden kokemuksen pitäisi liittyä negatiivisesti esimerkiksi koettuun yksinäisyyteen (diskriminantti validiteetti). Tämän prosessin avulla saamme myös tietoa, miten voidaan käsitellä yksittäiset puuttuvat arvot, ja voidaan selvittää, milloin osallisuuden kokemus on korkea tai matala. Tällä tavoin aiomme luoda ihmisten osallisuuden kokemuksia kuvaavan mitta-asteikon. Nämä analyysit suoritamme keväällä 2019.

Edellisessä luvussa olemme esittäneet alustavia hypoteeseja osallisuusindikaattorin väittämien jakautumisesta kahteen tai kolmeen faktoriin. Hypoteesissa 1 väittämät jakautuvat kolmeen faktoriin, merkityksellisyden kokemukseen, toimijauskomuksiin ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Hypoteesissa 2 ne jakautuvat kahteen faktoriin, merkityksellisyteen ja toimijauskomuksiin.

Seuraavassa esitämme osallisuusindikaattorin väittämät perusteluineen (ks. tarkemmin Isola ym. 2017, 53–55). Esitämme myös, mihin faktoriin väittämät kuuluisivat hypoteeseissa 1 ja 2.

Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä.

Köyhyyttä kokeneiden kertomukset ja haastattelut paljastavat, että pitkään jatkuneen työttömyyden tai kasaantuneiden vaikeuksien keskellä voi kokea tarpeettomuuden, hyödyttömyyden ja merkityksettömyyden tunteita. Mielekäs toiminta puolestaan tuo merkityksellisyden kokemuksia.

Merkityksellisyden kokemus on ihmisten hyvinvoinnin välttämätön edellytys. Merkityksellisyden kokemus auttaa ottamaan vastuuta elämästään ja tekemään hyvinvointia edistäviä valintoja, motivoi ja suuntaa tulevaan. (Martela ym. 2017; Martela & Steger 2016; Antonovsky 1987; Deci & Ryan 1985; ks. myös Isola ym. 2016.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä tähtää merkityksellisyden mittaamiseen.

Saan myönteistä palautetta tekemisistäni.

Pitkäaikaisessa niukuudessa osaaminen helposti piiloutuu ihmiseltä itseltään. Sen vuoksi tarvitaan myönteistä palautetta muistuttamaan ja tuomaan sitä esiin. Myönteinen palaute tekee osaamisen näkyväksi ja antaa kokemuksen siitä, että on arvostettu. Myönteisesti virittyneenä uskoo itseensä ja pystymiseensä. Myönteinen palaute voi myös jäädä muistoksi, joka myöhemmin auttaa suuntaamaan toimintaa. Myönteisen palautteen saaminen myös edellyttää sosiaalisia suhteita ja sitä, että saa osoitettua omaa kyvykkyyttään tai tehtyä jotain hyvää. (Rigby & Ryan 2018; Martela ym. 2017; Martela & Steger 2016; Martela & Ryan 2015; Ford 1992; Deci & Ryan 1985; ks. myös Isola ym. 2016.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä tähtää merkityksellisyden mittaamiseen.

Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön.

Ryhmissä, yhteisöissä ja kulttuureissa muotoutuvat ne asiat, joita pidetään yleisesti tärkeinä ja jotka siten auttavat muodostamaan merkityksellisyden kokemuksia. Ryhmissä tai yhteisöissä voi tuntea läheisyyttä ihmisten kanssa, pystyy osoittamaan kyvykkyyttään ja voi panostaa yhteiseen hyvään. Ryhmässä tai

yhteisössä pystyy myös osallistumaan resurssien hallintaan. (Martela & Ryan 2015; Sen 1999; Antonovsky 1987; Thompson & Wildavsky 1986; Deci & Ryan 1985.)

Hypoteesin 1 kohdalla tämä väittämä liittyy vuorovaikutukseen, tukeen ja kuulumiseen. Hypoteesissä 2 se liittyy merkityksellisyyteen.

Olen tarpeellinen jollekin toiselle ihmiselle.

Voidakseen kokea olevansa tarpeellinen jollekulle toiselle, on oltava sosiaalisia suhteita ja kuuluttava erilaisiin vuorovaikutusympäristöihin. Tarpeellisuuden kokemus liittyy läheisesti siihen, että pystyy tekemään hyvää muille ihmisille, voi osoittaa kyvykkyyttään ja pystyy osallistumaan vaikuttamisen prosesseihin. (Martela & Ryan 2015; Deci & Ryan 1985; ks. myös Isola ym. 2016.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy merkityksellisyyteen.

Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun.

Köyhyys on sitä, että ei ole vapautta tavoitella itsensä, yhteisönsä, kulttuurinsa ja yhteiskuntansa arvostamia asioita. Silloin autonomisuuden ja pystyvyyden tunne sekä toimijauskomukset voivat heiketä. Vaikka ympärillä olisi mahdollisuuksia, niitä ei välttämättä näe. Tai jos näkeekin, niihin ei ehkä uskalla tarttua. Jotta voi vaikuttaa oman elämänsä kulkuun, on kyettävä ymmärtämään itselleen ja ympärillään tapahtuvia asioita. On oltava myös tiedolliset ja taidolliset välineet vaikuttaa niihin. Toimijauskomusten ja pystyvyyden tunteen lisäksi myös käytössä olevien resurssien vähäisyys rajoittaa mahdollisuuksia vaikuttaa oman elämän kulkuun. (Sen 1999; Bandura 1977; Ford 1992; Antonovsky 1987.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy toimijauskomuksiin.

Tunnen, että elämälläni on tarkoitus.

Elämän tarkoitus liittyy kaikkiin esitettyihin väittämiin. Elämän tarkoitus on yhteydessä muun muassa siihen, kokeeko ihminen itsensä tarpeelliseksi, kuuluuko itselleen tärkeään ryhmään ja kokeeko päivittäiset tekemiset merkityksellisiksi. Elämän tarkoitus on myös yhteydessä päämääriin ja tavoitteisiin. Näiltä osin väite liittyy myös motivaatioon: kun ihminen kokee, että hänen elämällään tarkoitus, hän myös asettaa tavoitteita. (Martela & Steger 2016; Antonovsky 1987.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy sekä merkityksellisyyteen että toimijauskomuksiin, hypoteesissä 1 myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita.

Jotta voi tavoitella itselleen tärkeitä asioita, on oltava vapaus poliittiseen vaikuttamiseen, taloudelliseen vaihtoon ja sosiaalisiin suhteisiin. Sen lisäksi saatavilla on oltava toimintavalmiuksia parantavia mahdollisuuksia kuten palveluita, taloudellista turvaa, koulutusta ja sivistymisen mahdollisuuksia. Vaikka ihmisellä ulkoapäin katsottuna olisi mahdollisuudet tavoitella itselleen tärkeitä asioita, hän ei välttämättä itse koe niin. Jos ei usko itseensä ja mahdollisuuksiinsa, ei pysty asettamaan tavoitteita. (Sen 1999; Bandura 1977; Ford 1992.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy toimijauskomuksiin.

Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen.

Osataksaan hakea apua on tunnettava toimintaympäristö ja hallittava siihen liittyvät asiat. On myös tunnettava kuuluvansa sellaiseen kokonaisuuteen, kuten sukuun, naapurustoon, paikallisyhteisöön, tai oltava kontakti palveluihin, josta apua voi hakea ja johon tietää voivansa tarpeen tullen turvautua. Toisinaan ihminen ei jaksakaan hakea apua. Silloin kysymys on myös siitä, kuinka paljon luottaa tai uskoo omiin toimintamahdollisuuksiinsa. (Sen 1999; Antonovsky 1987.)

Hypoteesissä 1 tämä väittämä liittyy vuorovaikutukseen, tukeen ja kuulumiseen. Hypoteesissä 2 se liittyy toimijauskomuksiin.

Koen, että minuun luotetaan.

Väestötutkimuksissa on pitkään selvitetty institutionaalista luottamusta, esimerkiksi sitä, miten ihmiset luottavat poliisiin tai sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Tutkimukset kuitenkin osoittavat vaikeuksien parissa kamppailevien ihmisten kokevan, ettei heihin luoteta. Osallisuus-indikaattorin taustatyössä toteutetuissa ryhmähaastatteluissa erityisesti nuoret puhuivat useaan otteeseen kokemastaan luottamuspulasta (Isola ym. 2017, 54). Avun piiriin hakeutumista helpottaa, jos voi kokea luottavansa avun tarjoajaan. Vastavuoroisen luottamuksen puute rajoittaa toiminnan mahdollisuuksia. Luottamus edellyttää sitä, että esimerkiksi toi-

meentulo ja toimintaympäristö ihmisineen ovat kohtuullisesti ennakoitavia. Luottamussuhteen rakentumisen vie aikaa. (Sen 1999; Antonovsky 1987; Deci & Ryan 1985.)

Hypoteesissä 1 tämä väittämä liittyy vuorovaikutukseen, tukeen ja kuulumiseen. Hypoteesissä 2 se liittyy toimijauskomuksiin.

Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin.

Mahdollisuus vaikuttaa elinympäristön asioihin edellyttää ennen kaikkea poliittisen osallistumisen vapauksia mutta myös toiminta-alustoja ja menetelmiä sekä elinympäristön toimintalogiikan ymmärtämistä. Yhteisiin asioihin vaikuttaminen edellyttää, että on osa sellaista piiriä, kokonaisuutta tai paikallista yhteisöä, jossa tarjoutuu tilaisuus vaikuttaa ja jossa voi osallistua resurssien hallintaan ja yhteisen arvon luomiseen. (Sen 1999; Bandura 1977; Thompson & Wildavsky 1986; Antonovsky 1987.)

Molemmissa hypoteeseissa tämä väittämä liittyy toimijauskomuksiin.

Taulukko 2. Osallisuusindikaattorin väittämien jakautuminen faktoreille hypoteeseissa 1 ja 2

	Hypoteesi 1: 3 faktorinen indikaattori	Hypoteesi 2: 2 faktorinen indikaattori
Tunnen, että päivittäiset tekemiseni ovat merkityksellisiä	merkityksellisyys	merkityksellisyys
Saan myönteistä palautetta tekemisistäni	merkityksellisyys	merkityksellisyys
Kuulun itselleni tärkeään ryhmään tai yhteisöön	sosiaalinen vuorovaikutus	merkityksellisyys
Olen tarpeellinen muille ihmisille	merkityksellisyys	merkityksellisyys
Pystyn vaikuttamaan oman elämäni kulkuun	toimijauskomukset	toimijauskomukset
Tunnen, että elämälläni on tarkoitus	merkityksellisyys, toimijauskomukset & sosiaalinen vuorovaikutus	merkityksellisyys & toimijauskomukset
Pystyn tavoittelemaan minulle tärkeitä asioita	toimijauskomukset	toimijauskomukset
Saan itse apua silloin, kun sitä todella tarvitsen	sosiaalinen vuorovaikutus	toimijauskomukset
Koen, että minuun luotetaan	sosiaalinen vuorovaikutus	toimijauskomukset
Pystyn vaikuttamaan joihinkin elinympäristöni asioihin	toimijauskomukset	toimijauskomukset

TERVEYDEN JA
HYVINVOINNIN LAITOS

Lars Leemann
Anna-Maria Isola
Minna Kukkonen
Henna Puromäki
Salla Valtari
Anna Keto-Tokoi

Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi

Kyselytutkimuksen tuloksia

TYÖPAPERI